

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ГВОЗДКОВ СЕРГІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 94(73):327.39(470+571:47+57)

**ЕВОЛЮЦІЯ ПОЗИЦІЇ США ЩОДО ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ
РОСІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ (1991-2014 РР.)**

Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

КИЇВ – 2016

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано на кафедрі нової та новітньої історії зарубіжних країн
історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка МОН України

Науковий керівник: доктор історичних наук, доцент
Городня Наталія Данилівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри нової та
новітньої історії зарубіжних країн.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук,
старший науковий співробітник
Потехін Олександр Володимирович,
Інститут всесвітньої історії НАН України,
головний науковий співробітник відділу
теоретичних проблем всесвітньо-історичного
процесу;

кандидат історичних наук, доцент
Гончар Юлія Борисівна,
Інститут історичної освіти
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри всесвітньої історії.

Захист відбудеться 14 листопада 2016 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.01 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 349).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий 07 жовтня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук

А. Л. Пількевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження обумовлена значним впливом політики Росії щодо реінтеграції пострадянського простору на міжнародну систему та Україну як одну з держав колишнього СРСР.

Розпад Радянського Союзу співпав у часі з активізацією процесів глобалізації та регіональної інтеграції. Незважаючи на створення Співдружності Незалежних Держав, у 1990-ті рр. на пострадянському просторі переважали дезінтеграційні процеси, хоч Росія і намагалася скористатися інституційними можливостями СНД для його реінтеграції. У ХХІ ст. у зв'язку з відновленням економічного зростання РФ її керівництво запропонувало нові, більш масштабні інтеграційні проекти, а рішучість Кремля щодо їх реалізації суттєво зросла. Ставлення до цих проектів було одним з ключових питань зовнішньої політики нових незалежних держав, включаючи Україну, в контексті вибору ними вектору і форм регіональної інтеграції.

З огляду на провідну роль США у постбіполярній системі міжнародних відносин їхня позиція щодо інтеграційних проектів Росії на пострадянському просторі не могла не впливати на рішення урядів держав СНД з питань інтеграції. Проте ця позиція упродовж досліджуваного періоду не залишалася незмінною, а еволюціонувала залежно від політичних пріоритетів різних адміністрацій США, що мало відповідні наслідки для пострадянських держав, включаючи Україну. Так, дослідження політики Росії щодо реінтеграції пострадянського простору та позиції США стосовно цього питання є важливим для розуміння міжнародної кризи, що виникла унаслідок російської агресії проти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках науково-дослідної теми «Україна в загальноєвропейських історичних процесах: пошуки цивілізаційного вибору» (державний реєстраційний номер 16БФ046-01), включеної до тематичного плану історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі усебічного аналізу джерел і наукової літератури висвітлити еволюцію позиції США стосовно інтеграційних проектів Росії на пострадянському просторі в 1991-2014 рр. та з'ясувати вплив Вашингтона на процеси регіональної інтеграції за участю держав колишнього СРСР.

Відповідно до поставленої мети визначено основні **завдання дослідження**:

- проаналізувати і систематизувати стан наукової розробки проблеми та джерельну базу дисертаційної роботи;
- висвітлити національні інтереси США щодо нових незалежних держав у 1990-ті рр. та основні напрямки їх реалізації;

- з'ясувати позицію США щодо інтеграційних проектів на теренах СНД за президентства Дж. Г. У. Буша та Б. Клінтона;

- охарактеризувати особливості політики США на пострадянському просторі, включаючи питання регіональної інтеграції, за першої адміністрації Дж. У. Буша (січень 2001 - січень 2005 рр.);

- визначити зміни в політиці США щодо держав пострадянського простору за другої адміністрації Дж. У. Буша (січень 2005 - січень 2009 рр.);

- охарактеризувати трансформацію зовнішньополітичних підходів США щодо пострадянських держав протягом президентства Б. Обама;

- з'ясувати позицію США щодо інтеграційної політики Росії у 2009-2014 рр.;

- виявити вплив США на політику Росії щодо реінтеграції пострадянського простору.

Об'єктом дослідження є політика США на пострадянському просторі.

Предметом дослідження є еволюція позиції США щодо інтеграційних проектів РФ на пострадянському просторі у 1991-2014 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1991-2014 рр. Нижня межа – грудень 1991 р. – зумовлена розпадом СРСР, створенням СНД і початком реалізації політики США щодо нових незалежних держав. Верхня межа – березень 2014 р. – обумовлена анексією Росією Криму, що призвела до виникнення нової стратегічної ситуації на пострадянському просторі і в Європі, а також до суттєвих змін в політиці США щодо низки країн колишнього СРСР.

Географічні межі роботи охоплюють Сполучені Штати Америки, а також дванадцять пострадянських держав: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Казахстан, Киргизстан, Молдову, Росію, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Україну, які входили до Співдружності Незалежних Держав у той чи інший час досліджуваного періоду та були залучені до регіональних інтеграційних проектів Росії.

Методологічною основою дисертації є принципи історизму, наукової неупередженості, плюралізму, системності, усебічності та наступності. У роботі застосовано спеціальні методи історичного дослідження: проблемно-хронологічний, історико-генетичний, порівняльно-історичний, періодизації, критики джерел, а також загальнонаукові методи (аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, узагальнення, пояснення). Поєднання цих наукових методів дало можливість усебічно і комплексно дослідити еволюцію позиції США щодо інтеграційних проектів РФ на пострадянському просторі у 1991-2014 рр., забезпечило аналітичний характер дослідження, визначило його структуру і логічне викладення його результатів. У роботі використано також системний регіональний підхід, що передбачає дослідження політики США щодо пострадянського простору як історично сформованого регіону, який перебуває у стані трансформації.

Наукова новизна дослідження полягає у постановці та розробці актуальної теми, яка ще не була предметом спеціального дослідження.

Особистий внесок автора полягає у наведених нижче положеннях і висновках, які виносяться на захист.

Вперше:

висвітлено еволюцію позиції США щодо інтеграційних проєктів Росії;
здійснено порівняльний аналіз політики адміністрацій Дж. Г. У. Буша, Б. Клінтона, Дж. У. Буша і Б. Обами на пострадянському просторі;
з'ясовано відмінності американської і російської концепцій інтеграції за участю пострадянських країн;
застосовано системний регіональний підхід до дослідження політики США на пострадянському просторі.

Удосконалено:

висновки про особливості політики Росії на теренах СНД і вплив США на пострадянському просторі.

Отримали подальший розвиток:

систематизація та аналіз історичних джерел і наукової літератури з проблеми дослідження;
вивчення концептуальних засад зовнішньої політики США за адміністрацій Дж. Г. У. Буша, Б. Клінтона, Дж. У. Буша, Б. Обами та особливостей її реалізації щодо пострадянських держав;
аналіз стратегії Росії на пострадянському просторі;
дослідження впливу інтеграційної політики Росії на теренах СНД на американсько-російські відносини;
розкриття окремих аспектів політики США щодо України.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у поглибленні розуміння позиції США стосовно перспектив відновлення російського домінування на пострадянському просторі, що дає можливість прогнозувати американську політику щодо України в умовах російської агресії.

Накопичений фактичний матеріал, висновки і оцінки, зроблені в дисертації, розширюють спектр знань із зовнішньої політики США, Росії та України, американсько-російських і американсько-українських відносин, проблем інтеграції на теренах СНД. Вони можуть бути використані для подальших наукових досліджень регіональних процесів, інтеграційних проєктів Росії та політики США на пострадянському просторі, а також для підготовки нормативних і спеціальних курсів у навчальних закладах.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові положення і результати, викладені у дисертації, отримані автором самостійно. Усі публікації за темою дисертаційного дослідження виконані ним одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації були представлені на 10 міжнародних наукових конференціях: «Дні науки історичного факультету» (Київ, 2009, 2010, 2013), «Каразінські читання» (Харків, 2011, 2012, 2013), «Одеські читання: актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Одеса, 2012, 2013), «Сполучені Штати

Америци у сучасному світі: політика, економіка, право» (Львів, 2014), «Шевченківська весна - 2015» (Київ, 2015).

Публікації. Основні положення дисертації викладено в 16 публікаціях, 5 з яких – у наукових фахових виданнях, у тому числі 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні. Окремі положення та результати дослідження додатково відображені у 11 публікаціях тез виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Вона включає в себе вступ, 4 розділи, поділені на 8 параграфів, висновки, список використаних джерел і літератури (27 стор., 252 найменувань), перелік умовних скорочень. Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінок машинописного тексту, з них основного тексту – 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено предмет і об'єкт, хронологічні й географічні межі, охарактеризовано його методологічну основу, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про їх наукову апробацію, особистий внесок здобувача та структуру роботи.

У першому розділі «**Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження**» проаналізовано і систематизовано наукову літературу з досліджуваної проблеми та її джерельну базу.

У підрозділі 1.1. «*Стан наукової розробки проблеми*» здійснено огляд наукових праць, які тією чи іншою мірою стосуються досліджуваної проблеми, показано внесок попередників у її розв'язання та визначено питання, що залишилися невирішеними.

Наукова література з проблеми дослідження представлена працями вітчизняних і зарубіжних (американських, європейських і російських) вчених. Аналіз наукової літератури здійснено за проблемно-тематичним принципом з урахуванням її національної специфіки. Виділено чотири основні групи досліджень:

До першої групи наукових праць відносимо дослідження постбіполярної системи міжнародних відносин та зовнішньої політики США.

Доробок українських істориків та політологів у дослідження стратегії та зовнішньої політики США у постбіполярний період, включаючи окремі регіони і держави, за винятком пострадянського простору, представлений працями О. В. Потехіна, Б. М. Гончара, Ю. Б. Гончар, Н. Д. Городньої, М. А. Тарана, І. М. Ковалю, О. В. Шевчука, Д. М. Лакішика, С. В. Юрченко, С. В. Проня та інших. Так, у монографії Н. Д. Городньої¹, використано системний регіональний підхід до вивчення політики США у Східній Азії, застосований у нашому дисертаційному дослідженні.

¹ Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США (1989-2013 рр.) / Н. Д. Городня. – К.: «Прінт-Сервіс», 2014. – 528 с.

Найбільший внесок в розробку цих наукових проблем зробили американські вчені, передусім З. Бжезінський, І. Валлерстайн, Г. Кіссінджер, Дж. Най, Ф. Закарія, Р. Хаасс, які розробили впливові концепції сучасного світоустрою, що використовуються в багатьох історичних та політологічних дослідженнях.

Для праць провідних російських американістів С. Рогова, В. Кременюка, М. Троїцького, М. Братерського, В. Батюка, О. Богатурова, Т. Шаклеїної характерна критика домінування США в міжнародній системі, їхньої зовнішньої політики, поширення у світі американської системи цінностей, хоча вони не заперечують потреби у співпраці РФ і США.

Другу групу складає наукова література, присвячена політиці США щодо держав пострадянського простору та американсько-російським відносинам.

Фундамент для вивчення історичних витоків політики США щодо України заклали кандидатська дисертація В. А. Дубовика, а також спільна монографія Є. Є. Камінського та А. В. Дашкевича². У працях В. М. Чумака та С. П. Галаки проаналізовано політику США щодо пострадянських держав в контексті вирішення проблеми нерозповсюдження ядерної зброї. Один з розділів монографії І. Д. Дудко присвячено реалізації національних інтересів США на пострадянському просторі³. Політику першої адміністрації Б. Обама щодо РФ висвітлено у кандидатській дисертації Т. О. Рибченко. Водночас позиція США щодо інтеграційної політики РФ на пострадянському просторі залишилася поза увагою вітчизняних дослідників.

Політиці США на просторі СНД присвячена кандидатська дисертація російського дослідника Г. Мінасяна, в якій розкриті деякі аспекти пострадянської інтеграції в контексті американсько-російських відносин. Політику США щодо інтеграційних процесів на пострадянському просторі за адміністрації Б. Обама розкрито в статті російського вченого М. В. Братерського. На його думку, США на пострадянському просторі впроваджували стратегію послаблення російського впливу через залучення пострадянських держав у різні коаліції та блоки без участі РФ.

До третьої групи належать праці, присвячені проблемам інтеграції за участю пострадянських держав.

У тематиці вітчизняних досліджень домінують проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України. Їх найбільш плідно досліджували О. В. Потехін, В. В. Копійка, Ф. В. Барановський, Г. М. Перепелиця, С. В. Толстов. Водночас інтеграційна політика РФ залишається без належної уваги.

---

² Камінський Є. Є., Дашкевич А. В. Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція / Є. Є. Камінський, А. В. Дашкевич. – К.: Політична думка, 1998. – 547 с.

³ Дудко І.Д. Національні інтереси США у постбіполярному світі / І. Д. Дудко. – К.: КНЕУ, 2003. – 208 с.

Значний внесок в дослідження інтеграції на пострадянському просторі здійснили вітчизняні вчені О. А. Ірхін, С. Г. Федуняк, О. А. Волошин, І. М. Мельничук, С. С. Троян, С. В. Толстов, О. Ю. Ковтун. Вони приділяли увагу інтеграційній політиці Росії у межах СНД та на євразійському просторі, місцю в ній України, проблемам функціонування окремих інтеграційних структур на теренах колишнього СРСР. Найбільш повним на сьогодні дослідженням інтеграційних структур на теренах колишнього СРСР є докторська дисертація І. М. Мельничука⁴. Автор дає узагальнену оцінку російських інтеграційних проектів з часу розпаду СРСР, розглядає їх як форми та механізми реалізації державних інтересів РФ з метою забезпечення домінування на євразійському просторі.

Західні науковці обмежувалися загальними оцінками російських інтеграційних проектів. До найбільш докладних розвідок цього напрямку належать праці А. Коена та С. Чарапа у співробітництві з московським дослідником М. Троїцьким. Аналіз наукових досліджень західних вчених, присвячених проблемам пострадянської інтеграції, подається в кандидатських дисертаціях політолога А. Тареліна та історика О. Тополева.

Російські науковці переважно зосереджені на дослідженні прикладних аспектів функціонування інтеграційних об'єднань на пострадянському просторі. Для більшості з них характерне сприйняття американської позиції щодо інтеграції на пострадянському просторі як антиросійської. Особливістю цих праць є їхня росієцентричність, перебільшення російського фактору в міжнародних відносинах. Докладний аналіз наукової літератури з проблем пострадянської інтеграції здійснений російським дослідником А. Лібманом.

До четвертої групи належать дослідження політики Російської Федерації на пострадянському просторі.

У монографії вітчизняних вчених А. М. Киридон та С. С. Трояна проаналізовано глобальні та регіональні причини війни в Грузії серпня 2008 р., серед яких – боротьба Росії за безумовне лідерство на теренах СНД⁵.

Найбільшою мірою ця група представлена працями західних дослідників. Серед перших досліджень зовнішньої політики РФ та її доктринального забезпечення у постбіполярний період були праці американських вчених Л. Арона, Р. Легворда, С. Сестановича та європейських науковців Р. Алісона, І. Ноймана. Однією з найвпливовіших була праця З. Бжезінського «Велика шахівниця» (1997 р.), в якій автор доводив, що російсько-американське партнерство неможливе у разі здійснення Росією імперської політики на пострадянському просторі.

---

⁴ Мельничук І.М. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі: дис ... докт. політ. наук: 23.00.04 / І.М. Мельничук; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2015. – 519 с.

⁵ Киридон А.М., Троян С.С. Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз: Монографія. – К.-Рівне: РІС КСУ, 2009. – 80 с.

Дослідженню проблем в американсько-російських відносинах на пострадянському просторі присвячені роботи М. Макфола, С. Чарапа, А. Стент, Д. Манкоффа. Американсько-російські відносини та російська політика реінтеграції пострадянського простору побіжно висвітлені в колективних монографіях європейських авторів «Зовнішня політика Росії: від Єльцина до Путіна» та «Росія як велика держава. Виміри безпекової політики за часів Путіна».

У західному науковому дискурсі домінуючою є оцінка зовнішньої політики РФ на пострадянському просторі як імперіалістичної. Більшість науковців акцентують на цілях Росії з відновлення власної сфери впливу на теренах СНД та сприйняття Кремлем американсько-російських відносин як геополітичної конкуренції, у якій можливий лише один переможець.

Політику РФ на теренах колишнього СРСР і позицію США з цього приводу досить неупереджено розкривали представники Московського центру Карнегі Д. Тренін, Л. Шевцова, М. Олкотт. Дослідники політики США і Росії в Центральній Азії О. Малашенко, О. Богатуров, К. Гаджиєв, вказували на зменшення геополітичного впливу Росії в цьому регіоні у зв'язку з розгортанням тут військової присутності США під час антитерористичної операції в Афганістані.

Незважаючи на розкриття в науковій літературі багатьох аспектів досліджуваної нами проблеми, аналіз свідчить про відсутність в історичній науці праці, у якій комплексно і системно висвітлено позицію США щодо російських інтеграційних проектів на пострадянському просторі.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» проаналізовано комплекс джерел, використаних для написання дисертації. Відповідно до характеру та походження їх розподілено на шість груп.

До першої групи відносяться офіційні документи та інші джерела виконавчої влади США, в яких викладається офіційна позиція адміністрації з проблем зовнішньої політики, включаючи країни пострадянського простору. Це Стратегії національної безпеки США; стратегічні плани і огляди різних міністерств і відомств США; виступи, заяви, інтерв'ю президентів, віце-президентів, державних секретарів США, інших членів адміністрації та Держдепартаменту. До першої групи також віднесено конфіденційне листування американських дипломатів, опубліковане на сайті Wikileaks.

Другу групу джерел формують документи законодавчої влади США, яка має значні важелі на зовнішню політику. До цієї категорії відносяться закони і законопроекти, а також матеріали слухань в комітетах Конгресу США з питань зовнішньої політики.

Третю групу складають офіційні документи та інші матеріали виконавчої та законодавчої влади Росії – стратегічні документи, президентські укази, також інтерв'ю, прес-конференції та виступи президента, прем'єр-міністра, міністра закордонних справ. Щоправда, російські стратегічні документи та заяви високопосадовців часто не відображають реалій зовнішньополітичної діяльності Росії, слугуючи

дипломатичним прикриттям дій Москви, а тому їх необхідно співвідносити з реальними діями РФ на міжнародній арені.

До четвертої групи джерел віднесено законодавчі акти України, що стосуються її зовнішньополітичного курсу та напрямків регіональної інтеграції.

У п'яту групу об'єднано міжнародні документи двостороннього і багатостороннього характеру, такі як міжнародні договори, установчі документи міжнародних організацій, спільні заяви голів держав, міністрів закордонних справ, виступи, заяви генеральних секретарів міжнародних організацій (НАТО, ОДКБ, ШОС).

До шостої групи джерел віднесено праці державних і політичних діячів США, Росії, України, включаючи мемуари. Мемуари є особливим видом джерел, який дозволяє отримати додаткову інформацію про впливові чинники, що сприяли прийняттю тих чи інших політичних рішень, недоступні з інших джерел. Водночас суб'єктивізм мемуарів вимагає особливо критичного підходу до їхнього аналізу.

Представлена джерельна база є достатньо широкою і різноманітною та дозволяє охарактеризувати позицію США стосовно інтеграційних проектів Росії на пострадянському просторі.

У другому розділі **«Держави пострадянського простору в політиці США у 1990-ті рр.»** розглянуто основні сфери інтересів США на пострадянському просторі та напрямки їхньої політики щодо держав СНД за адміністрацій Дж. Г. У. Буша та Б. Клінтона.

У підрозділі 2.1. *«Еволюція стратегії США щодо нових незалежних держав за адміністрацій Дж. Г. У. Буша і Б. Клінтона»* проаналізовано особливості бачення Вашингтоном трансформації пострадянського простору в 1990-ті роки.

В умовах розпаду СРСР адміністрація Дж. Г. У. Буша восени 1991 р. прийняла рішення про можливе визнання за певних умов незалежності пострадянських держав. Після того як СРСР перестав існувати, вона взяла курс на унеможливлення розповсюдження радянської ядерної зброї та сприяння утвердженню в нових державах ринкових відносин і демократії. Вже у грудні 1991 р. Вашингтон розпочав реалізацію програми Нанна-Лугара, спрямовану на утилізацію зброї масового знищення, а 1992 р. в США було прийнято «Закон про підтримку свободи», спрямований на розвиток демократії в нових незалежних державах. У своїй політиці на пострадянському просторі адміністрація Дж. Г. У. Буша орієнтувалася переважно на взаємодію з Росією.

За першої адміністрації Б. Клінтона (січень 1993 - січень 1997 рр.) на нові незалежні держави була поширена глобальна стратегія «залучення і розширення» спільноти ринкових демократій. У результаті здійснення демократичних та ринкових перетворень ці держави мали повноцінно інтегруватися в глобалізований світ. У цей час США ініціювали налагодження співробітництва НАТО з державами СНД через програму

«Партнерство заради миру», підтримували включення цих держав у європейські міжнародні організації.

В роки президентства Б. Клінтона Вашингтон почав виділяти Україну як важливого актора на пострадянському просторі, що мав потенціал впливати на демократичну трансформацію сусідніх держав. Заступник держсекретаря С. Телбот в 1996 р. назвав Україну ключовою державою в сфері європейської безпеки.

За другої адміністрації Б. Клінтона США виявили зацікавленість у видобутку і транспортуванні каспійської нафти до Європи в обхід Росії, що означало збільшення їх зовнішньополітичної уваги до Південного Кавказу. А от регіон Центральної Азії ні за президентства Дж. Г. У. Буша, ні за Б. Клінтона не сприймався як значущий для Сполучених Штатів.

Відносини з Росією залишилися важливими для США, але вона перестала бути єдиним об'єктом їх зовнішньополітичної уваги на пострадянському просторі на відміну від попередніх років. За президентства Б. Клінтона в Вашингтоні, враховуючи імперське минуле Росії, неодноразово наголошували на тому, що вона має уникати експансіоністської зовнішньої політики та тиску на сусідні держави.

У підрозділі 2.2. «Інтеграційні проекти на пострадянському просторі у 1990-ті рр. і позиція США» проаналізовано спроби Росії стримати процеси дезінтеграції в межах пострадянського простору і скористатися механізмами СНД для його реінтеграції.

Співдружність Незалежних Держав, утворена у момент розпаду СРСР, розглядалася Росією як основа для реінтеграції пострадянського простору на нових засадах. Адміністрація Дж. У. Буша підтримала створення СНД, але, на відміну від Росії, розглядала її як механізм для управління процесами дезінтеграції колишньої наддержави.

Спочатку Москва планувала залучити до інтеграції в рамках СНД усі пострадянські держави, але за відсутності зацікавленості багатьох з них почала орієнтуватися на різнорівневу та різношвидкісну інтеграцію. Першим виявом цього стало підписання у травні 1992 р. Договору про колективну безпеку між РФ і п'ятьма іншими пострадянськими державами.

За президентства Б. Клінтона США підтримували концепцію утворення єдиного європейського простору, куди мали увійти і нові незалежні держави. Тому США не були зацікавлені у підтримці інтеграційних ініціатив Росії, що стосувалися винятково пострадянського простору. Водночас у Вашингтоні в цей час заявляли, що США не проти інтеграції між державами пострадянського простору в рамках СНД, якщо вона базуватиметься на принципах добровільності. Умовою успіху інтеграції на теренах колишнього СРСР у Вашингтоні вважали збереження незалежності нових держав, тож США застерігали Москву від здійснення тиску на сусідні країни.

У зв'язку з погіршенням американсько-російських відносин в середині 1990-х рр., що було серед іншого зумовлене початком процесу розширення НАТО на схід, Москва зробила ставку на відновлення домінування на

пострадянському просторі, розглядаючи його як свою сферу впливу. З цього часу в Москві американська політика на пострадянському просторі розглядалася переважно як антиросійська. Така позиція посилилася з утворенням об'єднання ГУАМ за участі Грузії, України, Азербайджану, Молдови. У Росії його розглядали як американський проект, направлений на розкол держав СНД.

У третьому розділі **«Проблеми інтеграції пострадянських держав у політиці адміністрацій Дж. У. Буша (2001-2009 рр.)»** досліджено еволюцію позиції Вашингтона з питань інтеграції за участю пострадянських держав на початку XXI ст.

У підрозділі 3.1. *«Особливості політики США на пострадянському просторі за першої адміністрації Дж. У. Буша (2001-2005 рр.)»* розглянуто основні пріоритети політики США на пострадянському просторі у цей період, включаючи питання регіональної інтеграції.

Росія здійснювала у цей час більш прагматичну політику відносно своїх сусідів і відмовилася від СНД як основного формату реінтеграції пострадянського простору. Москва зробила ставку на розвиток менш масштабних, аніж у рамках усієї Співдружності, інтеграційних проектів, які видавалися більш життєздатними. На початку президентства В. Путіна було створено нові інтеграційні структури – Євразійське економічне співтовариство (ЄврАзЕС) та Організацію договору колективної безпеки (ОДКБ). При тому, що вони діяли в різних площинах, російські високопосадовці робили акцент на необхідності взаємодії між ними, а отже, розглядали їх у рамках єдиної концепції інтеграції. Також Москвою була здійснена невдала спроба реалізувати проект створення Єдиного економічного простору з Україною, Казахстаном та Білоруссю.

На початку XXI ст., після терактів 11 вересня 2001 р. відносини США з державами колишнього СРСР розглядалися через призму співробітництва в глобальній війні з тероризмом. Особливо США цікавила співпраця з Росією та державами Центральної Азії з огляду на їх важливість для забезпечення успіху операції в Афганістані. У відносинах США з ГУУАМ акцент також змістився на боротьбу з міжнародним тероризмом. Вашингтон підтримував і фінансував розвиток цього напрямку роботи об'єднання.

На тлі антитерористичного співробітництва відбулося покращення відносин між Вашингтоном і Москвою. За першої адміністрації Дж. У. Буша США майже не критикували зовнішньополітичні дії Росії, включаючи її нові інтеграційні проекти.

У підрозділі 3.2. *«Зміни в політиці США щодо держав пострадянського простору за другої адміністрації Дж. У. Буша (2005-2009 рр.)»* здійснено аналіз політики цієї адміністрації щодо держав пострадянського простору порівняно з попереднім періодом.

Помаранчева революція стала переломним моментом для російської політики на пострадянському просторі. Паралельно розпочався черговий етап погіршення американсько-російських відносин. У Москві вважали, що

Помаранчева революція була організована за сприяння Вашингтона. Унаслідок революції було зірвано плани Росії залучити Україну до Єдиного економічного простору в складі окремих держав СНД. Кремль почав здійснювати більший тиск на своїх сусідів, що виявлялося у торговельних та енергетичних «війнах» проти них. Друга адміністрація Дж. У. Буша почала відкрито критикувати авторитаризм в Росії та її політику щодо сусідів, але ніяких заходів протидії не пропонувала. Нами не виявлено ні стурбованості Вашингтона щодо реалізації інтеграційних проектів Росії (ЄврАзЕС, ОДКБ), ні зацікавленості у співпраці з ними. Це пояснюється пануючими оцінками про їхню неефективність.

В умовах глобальної війни проти тероризму до пріоритетних зовнішньополітичних завдань другої адміністрації Дж. У. Буша було віднесено боротьбу з диктаторськими режимами та підтримку демократії у світі. Після демократичних революцій у Грузії і Україні в 2003-2005 рр. Вашингтон лобіював надання цим країнам Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) як важливого етапу на шляху вступу до цієї організації. Проте США не вдалося переконати ключових європейських партнерів погодитися на надання їм ПДЧ на Бухарестському саміті альянсу у квітні 2008 р. Військове втручання Росії в Грузії 2008 р. стало демонстрацією Кремля, що він не допустить розширення НАТО за рахунок держав СНД. Російсько-грузинська війна стала піком американсько-російської конфронтації за президентства Дж. Буша-молодшого.

Період другої адміністрації Дж. У. Буша співпадає зі спробами України і Грузії активізувати процеси інтеграції та співробітництва в Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні. У цей час відбулося оформлення ГУАМ в міжнародну організацію та створено об'єднання Спільнота демократичного вибору за участі низки постсоціалістичних держав. Сполучені Штати заявили про підтримку цих структур, але розглядали їх діяльність у рамках внутрішньорегіональних процесів, де активне втручання США не потрібне.

Отже, за другої адміністрації Дж. У. Буша США вперше перейшли до конкретних дій щодо включення демократичних держав пострадянського простору до євроатлантичних структур, що суперечило інтеграційним проектам Москви.

У четвертому розділі **«Позиція США щодо інтеграційної політики Росії за президентства Б. Обама (січень 2009 - березень 2014 рр.)»** досліджено зміни в американсько-російських відносинах цього періоду та їх вплив на позицію США стосовно інтеграції за участі пострадянських держав.

У підрозділі 4.1. *«Трансформація зовнішньополітичних підходів США до пострадянських держав протягом президентства Б. Обама»* досліджено причини впровадження Вашингтоном політики «перезавантаження» американсько-російських відносин та відходу від неї. Досліджено вплив цих процесів на політику США і Росії на пострадянському просторі.

Причини «перезавантаження» американсько-російських відносин слід шукати в зміні доктринальних засад зовнішньої політики США під впливом

затяжних війн в Іраку та Афганістані, їхньому послабленні унаслідок світової фінансово-економічної кризи. Адміністрація Б. Обами зробила акцент на співпрацю з іншими державами, включаючи Росію, для протидії глобальним та регіональним проблемам.

Зближення Росії і США супроводжувалося зменшенням активності Вашингтона на пострадянському просторі, що було розцінено в Кремлі як визнання Сполученими Штатами пострадянського простору російською сферою впливу. В цей час США фактично перестали підтримувати вступ України та Грузії до НАТО, а Росія в свою чергу пропонувала закріпити статус-кво в сфері безпеки на пострадянському просторі.

«Перезавантаження» дозволило на певний час уникати значних конфліктних ситуацій в американсько-російських відносинах, але не було довготривалим. Завершенням «перезавантаження» слід вважати кінець 2011 р. У цей час Державний департамент розкритикував непрозорість парламентських виборів у Росії і висловився на підтримку народних протестів проти їх фальсифікацій. Це викликало гостру реакцію зі сторони В. Путіна, який звинуватив США у підбуренні протестів. З поверненням В. Путіна на президентську посаду американсько-російські протиріччя з питань внутрішньої ситуації в Росії та її зовнішньої політики загострилися.

У підрозділі 4.2. *«Реалізація російських інтеграційних проектів у 2009-2014 рр. і позиція США»* розглянуто ставлення США до нових євразійських ініціатив Росії у визначений період.

У цей час на пострадянському просторі реалізовувались проекти Митного союзу та Єдиного економічного простору. Передбачалося поглиблення інтеграції та розширення кола її учасників, передусім за рахунок України, яка у 2011 р. підписала угоду про вільну торгівлю з іншими державами СНД. Київ вів переговори про участь України в роботі Митного союзу у форматі «3+1». Водночас Україна брала участь у програмі ЄС «Східне партнерство», що мало призвести до поглиблення співробітництва з Європою з перспективою подальшої інтеграції. США підтримували реалізацію програми «Східне партнерство», що мала зблизити пострадянські країни з ЄС. Утім таке зближення перешкоджало реалізації інтеграційних проектів Росії, через що Кремль вдавався до тиску на учасників «Східного партнерства», щоб змусити їх обрати запропонований Росією варіант інтеграції.

У 2011 р. В. Путін ініціював проект Євразійського Економічного Союзу на базі економічних структур, що вже існували. У 2012 р. голова Держдуми С. Нарішкін оголосив про плани розвитку політичної складової проекту. Держсекретар Х. Клінтон виступила з критикою цього проекту Кремля, вбачаючи у ньому домінування політичної, а не економічної складової і прагнення Росії відтворити свою сферу впливу на пострадянському просторі.

Вашингтон також не схвалював ідею налагодження контактів НАТО з ОДКБ, надаючи перевагу співробітництву НАТО з окремими його членами на двосторонньому рівні.

Активне просування Росією проектів поглиблення інтеграції на пострадянському просторі, які не були сумісними з європейськими, поставило Україну перед необхідністю остаточного вибору напрямку своєї регіональної інтеграції, до чого український уряд виявився не готовим. В подальшому агресивна політика Кремля – анексія Криму та війна на Донбасі – були причиною впровадження Вашингтоном стратегії «стримування» щодо РФ.

У **Висновках** узагальнено результати дисертаційного дослідження та викладено основні положення, які виносяться на захист:

- Аналіз стану наукової розробки проблеми дослідження свідчить про її недостатній рівень висвітлення у вітчизняній та зарубіжній історичній науці. У наукових роботах було розкрито лише окремі її аспекти. У вітчизняній історіографії відсутні праці, в яких еволюція позиції урядів США стосовно інтеграційних проектів Росії на пострадянському просторі у 1991-2014 рр. була предметом спеціального дослідження. Джерельна база дисертації, систематизована у шість груп, є достатньо широкою і різноманітною для вирішення поставлених наукових завдань.

- Восени 1991 р. США вже допускали можливість визнання за певних умов незалежності радянських республік на відміну від попередньої політики підтримки збереження СРСР у реформованому вигляді. Національні інтереси США стосовно нових незалежних держав у 1990-ті рр. включали: підтримку їхньої незалежності, здійснення ними демократичних і ринкових перетворень, демілітаризації й військової конверсії, уникнення внутрішніх та міжнародних конфліктів на пострадянському просторі, але передусім – вирішення питання нерозповсюдження ядерного арсеналу колишнього СРСР. За адміністрації Дж. Г. У. Буша політика США на пострадянському просторі була орієнтована майже винятково на Росію. За президентства Б. Клінтона США відійшли від переважної орієнтації на Росію та сприяли налагодженню співпраці держав СНД з провідними міжнародними організаціями.

- США підтримали створення СНД, вбачаючи у ній інструмент для управління процесами дезінтеграції СРСР та уникнення на цій території хаосу перехідного періоду. У 1990-ті рр. Росія ініціювала низку проектів реінтеграції пострадянського простору на основі механізмів СНД. Більшість з них виявилася неефективною, передусім через слабкість Росії та відсутність підтримки з боку потенційних держав-учасниць. У стратегічних документах США цього періоду відсутні згадування про інтеграційні проекти на пострадянському просторі, що свідчить про реалістичні оцінки Вашингтоном тогочасних можливостей РФ щодо їх реалізації. Водночас представники американського уряду застерігали Росію від підміни суті інтеграції як добровільного об'єднання та від використання регіональних організацій як засобу відродження імперії. У середині 1990-х рр. намітилося основне протиріччя між російським та американським підходами щодо інтеграції за участі пострадянських держав. Росія здійснювала політику реінтеграції

пострадянського простору, в той час як США підтримували зближення цих держав з позарегіональними організаціями та створення об'єднання ГУАМ.

- У політиці США щодо пострадянських держав за президентства Дж. У. Буша (січень 2001 - січень 2009 рр.) можна виділити два періоди, межа між якими хронологічно співпадає з Помаранчевою революцією в Україні. Протягом першого періоду – у 2001-2004 рр. – пріоритетний вплив на політику США на пострадянському просторі мали їхні інтереси боротьби з міжнародним тероризмом. На цьому тлі відбулося зближення США з Росією та центральноазійськими державами, співпраця з якими була необхідною для проведення військової операції в Афганістані. Адміністрація Дж. У. Буша в цей час не акцентувала на авторитарному характері влади в цих державах, не критикувала інтеграційні проекти Росії (ЄврАзЕС, ОДКБ, ЄСП) та не перешкоджала їх реалізації, хоча і заявляла про невизнання особливих прав РФ на теренах СНД. Незважаючи на те, що одним із задекларованих завдань ОДКБ була боротьба з тероризмом, це не стало підставою для налагодження офіційних зв'язків між НАТО і цією організацією. США продовжували надавати перевагу двостороннім відносинам з державами СНД.

- Значний вплив на політику США на пострадянському просторі мали революції в Грузії та Україні. Підтримка нових демократій була пріоритетом зовнішньої політики другої адміністрація Дж. У. Буша (січень 2005 - січень 2009 рр.), що було зафіксовано в стратегічних документах США. Росія, навпаки, підтримувала існуючі авторитарні режими і засуджувала революційні виступи на пострадянському просторі. У цих умовах посилилася критика американським урядом стану демократичних процесів у Росії та проявів її тиску на сусідні держави шляхом ведення газових та торговельних «війн». Натомість у Москві укорінився образ США як геополітичного конкурента на пострадянському просторі. Напруження в американсько-російських відносинах зросло у зв'язку з підтримкою Вашингтоном вступу України і Грузії до НАТО та їхнього зближення з ЄС. Інтеграція держав СНД в міжнародні організації без участі Росії розглядалася Кремлем як загроза її національній безпеці. Кульмінацією «інтеграційного протистояння» США і Росії за другої адміністрації Дж. У. Буша стала російсько-грузинська війна в серпні 2008 р., коли Москва використала військову силу задля демонстрації своєї рішучості не допустити просування інтеграції пострадянських країн у євроатлантичному напрямку.

- Однією з основних зовнішньополітичних концепцій США за президентства Б. Обами була концепція «колективного лідерства», що передбачала співпрацю провідних держав світу у вирішенні глобальних та регіональних проблем. У зв'язку з цим у 2009 р. США ініціювали політику «перезавантаження» двосторонніх відносин з РФ, яка призвела до їх нормалізації. Реалізація цієї політики супроводжувалася переглядом підходів США до відносин з іншими пострадянськими державами. США відмовилися від лобіювання вступу України і Грузії до НАТО, що в Росії сприйняли як фактичне визнання Вашингтоном російської сфери впливу на

пострадянському просторі. Проте політика «перезавантаження» вичерпалася до кінця 2011 р. Після повернення у 2012 р. В. Путіна на посаду президента американсько-російські протиріччя загострилися. Вони стосувалися як питань демократії та дотримання прав людини в Росії, так і проблем зовнішньої політики. Агресія Росії проти України призвела до застосування Вашингтоном фінансово-економічних санкцій проти РФ, до активних дій щодо організації міжнародної підтримки України та до перегляду стратегії США на пострадянському просторі.

- Під час періоду «перезавантаження» американсько-російських відносин США утримувалися від критики інтеграційної політики Росії на пострадянському просторі. Завершення цього періоду відбулося паралельно з ініціюванням В. Путіним проекту створення Євразійського економічного союзу, що передбачав перехід до вищого рівня регіональної інтеграції держав пострадянського простору. США виступили з критикою цього проекту, акцентуючи на його політичному характері та намірах Росії відновити за його допомогою свою сферу впливу. Підстави для цього створювали тиск Росії на сусідні держави з метою забезпечити їх приєднання до Митного союзу та протидія їхньому зближенню з ЄС через програму «Східного партнерства».

- Сполучені Штати Америки як єдина наддержава постбіполярного світу мали суттєвий вплив на країни пострадянського простору, хоча цей регіон ніколи не був їхнім зовнішньополітичним пріоритетом. У 1990-ті рр. Росія у своїй політиці щодо реінтеграції пострадянського простору була змушена рахуватися з позицією США. Держави СНД використовували цю ситуацію у своїх інтересах для протидії інтеграційним ініціативам Росії, спрямованим на відновлення її домінування в регіоні. Отже, вплив США відіграв стабілізуючу роль у відносинах між РФ та іншими пострадянськими державами, запобігав порушенню Росією їхнього суверенітету і територіальної цілісності. Посилення Росії на початку ХХІ ст. призвело до активізації її політики щодо реінтеграції пострадянського простору. Водночас російське керівництво почало ігнорувати позицію США з цього питання та протидіяти їй. Політика Росії щодо сусідніх держав стала більш агресивною, що призвело до війн проти Грузії й України. Це стало результатом зменшення уваги США до пострадянського простору та змін у співвідношенні сил на міжнародній арені.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях, що відображають основні результати дисертаційного дослідження:

1. Гвоздков С. Американское отношение к интеграционным процессам на постсоветском пространстве в начале ХХІ в. / С. Гвоздков // Вестник МичГАУ. – 2014. – №6. – С. 126-129.

2. Гвоздков С. Еволюція підходу адміністрацій Дж. У. Буша до проблеми російської демократії / С. Гвоздков // Гілея: науковий вісник. – 2014. – №89(10). – С. 124-128.

3. Гвоздков С. Зони нестабільності на теренах СНД як інструмент реалізації геополітичних цілей Росії / С. Гвоздков // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – 2014. – Вип.1. – Ч.3. – С.88-92.

4. Гвоздков С. Питання безпеки на пострадянському просторі в американсько-російських відносинах (2001-2008 рр.) / С. Гвоздков // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія. – 2014. – №2(120). – С.11-14.

5. Гвоздков С. Пострадянські держави в зовнішній політиці США / С. Гвоздков // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Вип. 47. – С. 113-116.

**Публікації, що додатково відображають результати
дисертаційного дослідження:**

6. Гвоздков С. Діяльність Ради Безпеки ООН щодо врегулювання грузинсько-російського конфлікту в серпні 2008 р. / С. Гвоздков // Дні науки історичного факультету. – Вип. 2. – Ч. 2. – К., 2009. – С. 97-99.

7. Гвоздков С. Дискусія щодо американської реакції на дії Росії у «п'ятиденній війні» на слуханнях в Конгресі / С. Гвоздков // Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, – 2014. – С. 53-57.

8. Гвоздков С. Еволюція поглядів Б. Єльцина на діяльність Співдружності Незалежних Держав / Сергій Гвоздков // Одіссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології. – Одеса, 2013. – С. 474-475.

9. Гвоздков С. Еволюція поглядів президентів Росії на перспективи розвитку Співдружності Незалежних Держав у ХХІ ст. (на матеріалах послань Президента Росії до Федеральних зборів) / С. Гвоздков // Каразінські читання (історичні науки). – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – С. 131-133.

10. Гвоздков С. Ідеологічні засади ШОС у співвідношенні з американськими інтересами часів президентства Дж. Буша-молодшого / С. Гвоздков // Шевченківська весна-2015: історія: матеріали XIII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – К.: Логос, 2015. – С. 558 – 562.

11. Гвоздков С. Межі американсько-російського антитерористичного співробітництва (на прикладі ситуації в Грузії на початку ХХІ ст.) / С. Гвоздков // Каразінські читання (історичні науки). – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. – С. 238 – 240.

12. Гвоздков С. Проблема підписання угоди про незастосування сили сторонами «П'ятиденної війни» на Женевських дискусіях по Грузії / С. Гвоздков // Дні науки історичного факультету. – Вип. 6. – Ч. 4. – К., 2013. – С. 12-14.

13. Гвоздков С. Реакція держав світу на грузинсько-російський конфлікт у серпні 2008 р. / С. Гвоздков // Каразінські читання (історичні науки). – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 168-169.

14. Гвоздков С. Реакція США на «п'ятиденну війну» в серпні 2008 р. / С. Гвоздков // Дні науки історичного факультету. – Вип. 3. – Ч. 2. – К., 2010. – С. 117-118.

15. Гвоздков С. Ставлення американських експертів до проекту Євразійського Союзу / С. Гвоздков // Дні науки історичного факультету: матеріали VII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. – К.: Логос. – Т.2. – 2014. – С. 23-27.

16. Гвоздков С. Ставлення США і Росії до проблеми вступу України в НАТО / С. Гвоздков // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Вип. 45. – С. 117-123.

АНОТАЦІЯ

Гвоздков С.Ю. Еволюція позиції США щодо інтеграційних проектів Росії на пострадянському просторі (1991-2014 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – К., 2016.

У дисертації на основі широкої і різноманітної джерельної бази досліджено еволюцію позиції Сполучених Штатів Америки щодо інтеграційних проектів Російської Федерації у 1991-2014 рр. Висвітлено національні інтереси США щодо нових незалежних держав у 1990-ті рр. та з'ясовано позицію США щодо інтеграційних проектів на теренах СНД за президентства Дж. Г. У. Буша та Б. Клінтона. Охарактеризовано особливості політики США на пострадянському просторі за першої адміністрації Дж. У. Буша, включаючи питання регіональної інтеграції, та зміни в їхній політиці щодо держав регіону за його другої адміністрації. Розглянуто трансформацію зовнішньополітичних підходів США щодо пострадянських держав протягом президентства Б. Обами. З'ясовано позицію США щодо інтеграційної політики Росії у 2009-2014 рр. Охарактеризовано вплив США на політику Росії щодо реінтеграції пострадянського простору. Визначено основні відмінності американського та російського бачення перспектив інтеграції колишніх радянських республік.

Ключові слова: зовнішня політика США, зовнішня політика Росії, інтеграційні проекти, пострадянський простір, регіональна інтеграція.

АННОТАЦИЯ

Гвоздков С.Ю. Эволюция позиции США по отношению к интеграционным проектам России на постсоветском пространстве (1991-2014 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины. – К., 2016.

В диссертации исследована эволюция позиции США по отношению к интеграционным проектам Российской Федерации на постсоветском пространстве в 1991-2014 гг. Раскрыты национальные интересы США относительно новых независимых государств в 1990-е гг. и проанализирована позиция США относительно интеграционных проектов на пространстве СНГ во время президентства Дж. Г. У. Буша и Б. Клинтона. Охарактеризованы особенности политики США на постсоветском пространстве при первой администрации Дж. У. Буша, включая вопросы региональной интеграции, и изменения в их политике в отношении государств региона во время его второй администрации. Проанализирована трансформация внешнеполитических подходов США по отношению к постсоветским государствам на протяжении президентства Б. Обамы. Выявлено отношение США к интеграционной политике России в 2009-2014 гг. Показано влияние США на политику России, направленную на реинтеграцию постсоветского пространства. Определены основные отличия американского и российского видения перспектив интеграции бывших советских республик.

Ключевые слова: внешняя политика США, внешняя политика России, интеграционные проекты, постсоветское пространство, региональная интеграция.

ANNOTATION

Gvozdkov S.Y. Evolution of the U.S. Position towards the Russia's Integration Projects in the Post-Soviet Area (1991-2014). – Manuscript.

The dissertation for the degree of the Candidate of historical sciences, specialty 07.00.02 – World History. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – K., 2016.

The dissertation studies evolution of the U.S. position towards Russia's integration projects in the post-Soviet area in 1991-2014. It analyzes U.S. administrations' foreign policy priorities towards post-Soviet states, which shaped their position towards integration of the post-Soviet area. The thesis describes principal features of Russia's integration policy, Russian-centric integration projects and structures in economic, political and security spheres. It also explores the U.S. position towards both Russia's and alternative projects of post-Soviet states integration. The work determines principal differences between American and Russian visions of integration prospects with the post-Soviet states' participation.

George H. W. Bush's administration supported a foundation of the Commonwealth of Independent States, but contrarily to the Russian Federation considered it as a tool for the management of the Soviet Union disintegration, not a new integration project.

During Bill Clinton's presidency, the United States did not support the CIS and other Russian Federation's integration projects. Additionally, Washington warned Moscow against using integration for the revival of former Russian imperial domination in the post-Soviet area.

The first George W. Bush's administration was focused on cooperation with Russia and Central Asian states, considered as vital for successful anti-terrorist military operation in Afghanistan, and did not criticize Russia's integration projects. The second George W. Bush's administration turned particular attention to democratization processes. After democratic revolutions in Ukraine and Georgia, they were determined as the key US' partners in the post-Soviet area. Washington supported their accession to NATO that was strongly opposed by Moscow. 2008 Russia's attack on Georgia demonstrated its eagerness to prevent NATO expansion on CIS area.

At the beginning of Barack Obama's presidency, Washington launched an initiative to "reset" US-Russian relations, which led to their short-time normalization. However Russia's project to establish the Eurasian Economic Union was openly criticized by the United States as an effort to re-establish Russian domination in the region.

The US' policy had a significant impact on the post-Soviet states and their integration policies in the 1991-2014. This has been preventing the increasing imperial tendencies in Russian foreign policy.

Keywords: the U.S. foreign policy, Russia's foreign policy, integration projects, post-Soviet area, regional integration.

